

կրայ: Միտքս ինկա բոնոստեղծին ասածն էրաթիթ չամար:

Է՛ւ չի խոսեց Արարը, յորձանք տուեց ահադին
Օղակ օղակ օձի պէս յառաջ ոռոյց մուշգին:
(Հարաւաւիւն) Կ. ՏԻՐՈՒՄԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Գ Ե Տ Ց Կ

Արծաթամանանը ու վրձիտ գետակ,
Սահիս անդադար կարկաշտով՝ շիտակ...
Պորթիմ՝ ու խորիմ՝, յգգորդ նստած լուռ,
Ուստի՛ գաս արդեօք, եւ կ'ընթաս դէպ ո՛ր:

“Ժայտերուն կու գամ՝ զոգէն ես՝ մըլծին,
Բալեմ՝ վրայէն ծաղկին ու մամոնին.
Երեսիս վերայ ճնմի անդադար
Երկնից կապուտակ զուարթագոյն նրկար:

“Եմ՝ զըւարթագին, տղայամիտ դեռ
Մըղէ զիս յառաջ, ո՛ր՝ զայն չեմ՝ գիտեր:
Զիս վախուտ ու ցից կոչողն ի քարէ
Նա է որ կարծեմ՝ զիս հեշտիւ վարէ:,,
Կոթէ: Թրգմ. Յ. Տ.

ՍՍՏԵՆԱՊՈՍԱԿԱՆ

Յ. Թ. Գալստեան, Առաջին միմունքը, 1885
—1888: Կ. Պոլիս, 1889: 80 թովանդակը 163 էջ:

Հեղինակն այս գրութիւնը հրատարակած
ատեն՝ ուշադրաւ երկ՝ մը հրատարակելու դի-
տում՝ շունչի: Բայց եւ այնպէս այսպիսի գրու-
թեանց, որչափ զոյգի ալ ըլլան, ուշադրութիւն մը
ըլլանալ պէտք չէ: Աստի եւ անոր եղած ունեւո-
րութիւնը, գրութեան մ'առաւելութիւնը ու
պակասութիւնը ի լոյս հանելն գէթ այն արդիւնքը
կ'ունենայ՝ որ յաջորդ գրութիւնը առաւել խա-
մով եւ մտադրութեամբ կը յօրինուին: “Առաջին
Միմունքը” թէ՛ մըլտաւ արդեամբք բոլորովին
աննշանակ գրութիւն մ'ըլլար, այս նկատմամբ միայն
իրը ուշադրութեան արժանի էր: Սակայն այս
Միմունքները նշանաւոր են նաեւ այնու՝ որ “Պոն-
տոսի տարւոր եւ Գարաւոր լուծիւնը” առաջին
անգամ՝ իրենք կ'ընդհանան, որով ոչ միայն մա-
տենագրի մը լուկ այլ եւ պնտական հայ գաղթա-
կանութեան մատենագրութեան երակայրիքներէն
են:

Երեք գլխաւոր յատկութիւնք կը պահան-
ջուին ընդհանրապէս, որպէս զի գերթողի մը գրու-
թիւնը համակրանայ արժանի ըլլայ: Բնածին խանդ
մը, կանոնաւոր տաղաչափութիւն կամ թէ տա-
ղաչափական տրուեալին կանոնայ պարտուպատ-

շած կիրարկութիւն եւ բնորոք ու վեմ՝ լեզու, ա-
տենք են այս երեք գլխաւոր յատկութիւնները:
Բանաստեղծի մ'ամենհարկաւորն է աւելոր կամ
կենդանի պատկերացում՝ նիւթոյն. սակայն առի-
կայ բնածին ձիւրք մըն է: Կարծիքն է բնականապէս
զարգացընել այս ձիւրքը, բայց ճշմարիտ է միշտ
նաեւ այն առածը՝ թէ Բանաստեղծը կը ծնանի:
Բայց չէ այսպէս տաղաչափութիւնն ու լեզուն, զո-
րոնք նաեւ բանաստեղծ պիտի սորիք եւ ցորոյ օ-
րէնքները պիտի յարգէ, եթէ կ'ուզէ որ իւր գրու-
թիւնը տեւական յարգ ունենայ: Թէ Յ. Թ. Գա-
լստեան արդեամբք բանաստեղծական ձիւրք ունի,
կը վկայեն իւր “Առաջին Միմունքը”: Փաւ տա-
ղաչափ է, կանոնաւոր լեզու մը (յընդհանուր խո-
սելով) կը գործածէ, բայց տեղ տեղ ալ կը գայ-
թէ: Այս երկու մասերն ուրեմն կարտեւ քննու-
թեան մը, որպէս զի ցիրօցան գտնուած թերու-
թիւնք ի մի ամփոփուելով՝ հեղինակն ապագայ
գրութիւնը աւելի կատարելագոյն ըլլան:

Ա. Տաղաչափական արուեստն որչափ հար-
կաւոր է բանաստեղծի մը, նոյնչափ ալ գծուար:
Կանոնաւոր, անբնականօրինակ, սահման եւ միանշա-
մայն կենդանի տաղըր ամեն տղայաց մէջ ցանցառ
են, բայց ի մեզ ցանցառագոյն: Յ. Թ. Գալստեանի
տաղերը յայտ՝ մասին մասին իրեն ուրեմն առ-
նալի: Այն սակայն թերութիւնը, որոնք մերթ
ընդ մերթ կը նշմարուին ինչ ինչ տաղերու մէջ,
չեն կրնար բովանդակ գրութեան յարգը նուազե-
ցընել:

Հայերէն տաղաչափութեան մէջ յայտնի է
որ հատածափերը չըլտեալ բառ մը միայն կրնայ
կազմել: Յայտ՝ մասին բառ մտադիր եղած է հեղե-
նակը. ուստի եւ լոկ անուշադրութեան արդիւնք
պէտք է համարել, երբ քանի մը տեղ իւր, որ, մը,
առ եւ նմաններն իրեն չըլտեալ կը նշմարուին:
Բայց մանաւանդ բառի մը վերջը գրուած է չի կրնար
չըլտուի, վասն զի մարդը եւ ոչ թէ մարդը կը չըլ-
տենք: Եւ երբ այսպիսի բառի զգրէն ետքը ձայ-
նաւոր մը յաջորդէ, տաղաչափութեան մէջ աննե-
րելի վրիպակ մը պէտք է համարել, որուն կարգն է
նաեւ մը իրեն չըլտեալ գործածելու:

Ազգի լեզուի մէջ նախադասութեան մ'ան-
դամոց շարադասութիւնն ըստ բաւականի ազատ
է: Այս ազատութեան սահմանն ընդարձակա-
ցոյն է բնականապէս տաղաչափութեան մէջ: Բայց
նաեւ հոս պէտք կայ զգուշութեան, որ բովանդակ
տաղը իւր ինչ կամ գէթ անբական շղմանց կոյտ մը

1. Այսպիսի են հետեւեալ տաղերը:
Էջ 14, 32. Թէ զայլապէս հըպաթոս մի գողգողեն տերեւ եւ:
Էջ 21. 6. Եւ լուսնի առ վայր իւր:
Էջ 24. 2. Զի սա նման է ծաղկանց, զոր տեղեւորաւ:
Էջ 30. 17. Եւ որդիքն սեւ գիւնքին խորքի մէջ:
Էջ 37. 9. 32. Կանաչի տը գիւնքին խորքի:
Էջ 33. 9. 11. 2. Զոյգեմք իւր խորքին վերջ:
Էջ 33. 9. 10. 11. Եւ իւր մի մը որ խորքին տը:
3. Զոյգեմք իւր տը ցիւնքաւ:

1. Էջ 71. 13. Գամ միւրեւ՝ ունայնութիւն:
Էջ 31. 16. Եւ իւր պըր՝ դաղապըն:
Էջ 40. 16. Ի զոր տեղեւ՝ կուրքին կուրքին, եւայն:

2. Այսպիսի են հետեւեալ տաղերը:
Էջ 85. 16. 2. Զոյգեմք իւր՝ աղուր ու նոր:
Էջ 86. 16. Այս կաղապարը ինչ է նաեւ:
Էջ 31. 21. Եւ ցիւնքին՝ Կ՛, Կ՛, Կ՛, Կ՛:
Էջ 31. 24. 8. Կաղապարը իւր պառկած:

շրջայ՝ Բնականապէս երկու իրարու հետ սերտ կապեալ եւ անսնկառ բառերն իրարմ շատ ան-
 շատեան ալ ներեալ չէ կրնար բլլալ։ Ապշեալ չէ
 նոյնպէս միեւնոյն բառը տողի մը վերջն ու յա-
 ջորդ տողին սկիզբի կրննիլ։

Հինը յայտնի է որ զգրքը անգամ միեւնոյն
 յանգաւ կը գրէին։ Այժմ այնչափ խորթ է այս
 սովորութիւնը, որ հազիւ տեսն մը միայն նոյնպիսի
 կրնայ ներուիլ։ Բայց զգուշացէ՛ք եւ նաեւ որ բազմա-
 լիկ եւ նմանահինն յանգիք անմիջապէս զիրար չյա-
 ջորդեն։ Այս կանոնս եւրոպական տաղաճափու-
 լիեան մէջ աւելի խտազայն է քան ի մեզ։ Քաջա-
 հնչութեան կանոնը կ'արգելաւ նաեւ որ որոշոթմ
 յանգիք չկազմուին, այսինքն միեւնոյն տողին հա-
 տառներուն մէջ յանգիք նմանահինն վանկեր
 չգտնուին։ Հնչիւններն որ ձայնարար է յայտն, քանի
 մը տեղ անմտադիր գտնուած է։

Տաղաճափի մը շարաստութիւնը կը տեսնուի
 նաեւ սղմանց մէջ, որ շատ յաճախ կը տեսնուին
 ի չափական գրութիւնս։ Սակայն նաեւ ասանց յա-
 ճախ կիրարկութիւնը կը խտառցընէ տողին գեղեց-
 կահինն ներդաշնակութիւնն, երբ մանաւանդ
 միեւնոյն տողին մէջ յաճախ զնգմանցք եւ սղմանցք
 պատահան։ Հնչիւնները շատ յաճախ կը սղէ մը
 մասնականը, այնպէս որ «աղկան Բ'նէի, Ժտի
 Բ'նէրեմ, Ժ'նոր, Ժ'նէրեւ, եւայլք յաճախ կը պա-
 տահան, բայց աւելի յաճախ ակոթ, ոչ միայն երբ
 յաջորդ բառը ձայնարար կը սկսի, այլ նաեւ երբ
 բաղաճափն է, զ. օ. պիտ'իւնակեք, որ վերջապէս 'տէ

տղման ալ նուազած է։ Այսպէս եւն նաեւ ինքի,
 ինք, քեզի, հա՛րգաւնիւն, անհա՛տոր, թէեւ տա-
 տեղ շատ ցանցուռ են։ Անշուշտ անուշադրութեան
 արգելք է որ քանի մը տեղ վանկալիք չէ լրա-
 ցած։ Եւ երկու երեք տեղ չանի վնասող յանգը
 գործածուած են։ Բայ յանգեաւ առատութեան
 կողմանէ քաջազայն է Հնչիւնային։ Խիստ եւ բռնա-
 զգուիկ տողեր գրեմէն չեն նշմարել որ բովանդակ
 գրութեան մէջ, որ հազուադէպ առատութիւն
 է տաղաճափին մը համար։ Քանի մը տեղ միայն ան-
 բնական եւ բռնազգուիկ տողեր կը տեսնուին։

Եւրոպական բանաստեղծութեան մէջ կանոն
 է որ աջակն եւ ինչպէս յանգերը չզլծայարար գի-
 րար յաջորդեն միշտ՝ երբ կ'ուզուի այսպիսի յան-
 գերով տաղ մը յորինել, այսինքն լիահնչուն յան-
 գի մը։ անպիսի Ծ գրով վերջաւորած յանգ մը։ Մեր
 տաղաճափութեան մէջ իրական յանգ սովորական
 չէ եղած, թէեւ շատ զերբաւ կարելի է այսպիսի
 յանգեր գտնել։ Դաեւ մեր Հնչիւնային քանի մը
 տեղ նման յանգեր կապման է։ Բայց ըստ մեզ կամ
 բովանդակի տաղն արական եւ իգական յանգեր
 անանկառ չզլծայ մ'ըլլալու է, ինչպէս է եւրոպա-
 կանը, եւ կամ իգական յանգն ամենեւին պիտի չէ
 ներել։ Վասն զի ոչկանոնաւոր եւ պատահական ի-
 գական յանգերը տողի մը շեշտեալն դիրքը կ'այ-
 լուլեն ի հարկէ։

«Առաջին Մրմունջը ր ընդհանրապէս յան-
 գաւոր ռոմանտորներ կը բովանդակէ։ Անգամ մը

¹ Ապշեալ չէն հնչեր ըստ ի հետեւեալ ըզմունքը։
 էլ 148, 4, 5. Զի պար առաջ յետ հնչորեայ վերջաւ ան-
 ստաւ՝ անց երբ
 խառաբորոր միջվայրերն՝ անընդհատակ ընդ եր-
 կաւ։

էլ 123, 20. Բրդ ալա՞ք երեքնէ երկիւր մէկն անգոց կը
 բացուին։
 էլ 140, 13. Եւ զգլծայն իոր լըուութեան մերթ խելով
 շոք արկել։

էլ 141, 33. Դո զառաքինն՝ դաստատանին պիտի անգուստ
 ձայն փողին, եւայլ։

² Անոր համար գեղեցիկ չեն հետեւեալ տողերը։
 էլ 22, 1. Խնդրեմ՝ արեւն եւ զօրութիւն, զի ընդ ոստիք
 ինչի՛ խնդրէ հնչորապէս արեւն կերպ կերպ։

էլ 86, 5, 16. Վնչն է մայր իմ, ուրեքն դո՛ւ
 Մե տա՛մ ծաղիկը տեսակ տեսակ։

էլ 30, 3. Գու ակի՛, զոր էն ձարտար զբոս անդ
 Անր ի մարմնի չոզկուլ իբրու զազմանդ։

էլ 85, 2. Չաղտ մանկիկ գոռաճղպիս քաղցք ասա՛ւ
 Սա՛ւն, հնչ քոր անիմարթ անք ի յորտառեք։

³ «Անշուշտի վերջինն՝ տաղը պայտիս յանգերով
 լի է.

էլ 19, 2, 11—ն, և... Բլտոն ոլտոն ի յերկն
 Մրտեմ թըրեք հնչուտիքն
 Ահա՛ստիկ չոյր Արթիւրն
 Ուտոն անշուշտի արեւն կերպ կերպ
 Բարեք կողայդ տիտարն
 Մե կնարանէն ի հարկէ։

Նոյն տողին մէջ զաղալու, անգալու, լոր-
 լուան, գաղալու եւ արալու, Բլնանու, յա՛ւ անշուշտ
 յանգեր գիրքը կը յաջորդեն։

⁴ էլ 26, 5. Սոխի՛, առաւիկ, երկին, Ժողի՛, յառ-
 միկ մեխի՛, մոր, անտառս
 Կոյն եւ պարման, որքն եւ զարթմ՝ անն ունենի
 դարեկը արալ։

էլ 117, 4. Ո՞ր գալնակին ի լուր հանիկ կոյն ու զարթմ
 Ժարդ ցոյալիք։

էլ 130, 21. Թաւառ մայրք անա՛, անա՛

⁵ Այսպիսի են ի մէջ այլոց հետեւեալ տողերը։
 էլ 25, 11. Բանաստեղծն պարզեւն ընտիր ինքորդեան
 պիտ' իրաքիկ կոյտառ. ինչպէս զարթմ անալ։

էլ 87, 19. Դուրեմ Ժ'հա՛տոր ձեր թարմ կնարկին։

¹ էլ 154, 5, 14. Մ'Տ, շատ սրբաւոր՝ Կի ծորին
 Սէր քու։

էլ 140, 1. Թի՛ն Ալգարին անդ հնուաշէր զվառ գա-
 լաւաւ լըսիկին, եւայլ։

² էլ 30, 6. Դու, արի, (3, ուր Բ ըլլաւ եր) որդ
 ի գեղ փայտուն։

³ Գաղտ չկրնի եւ տարբեր նախանուն։
 էլ 41, 18. Ահա՛ստա, ոսկի ծաղիկն եւ արեւ աղէկի՛
 Մրման պար, բայց ո՛ր արեւ զար... — արեւ, լիք։
 Սակայն ինչիւր որ այս տողեր կրնան արդարացուիլ, վասն
 զի շատ գեղեցկութիւն կը պատճառէ տողի մը, երբ կոց
 ելլոր բառ եւ թէ եւ միավանկ, երկու կամ երեք վանկ հա-
 մարուի։ Անոր հակառակ անգոյշութեան պահանջանածն
 աւելի վանկեր սարգեր են այս տողին մէջ որ Է—Է—Յ ըլ-
 լաւաւ էր։

էլ 105, 25. Բայց Է՛նչ, Ստառն իմ, խորեւ սրտիս ձայն
 մ'անցի։

⁴ Այսպէս է հետեւեալ տաղը։
 էլ 111, 21. Բրդ յորժամ զայս անտառ կոխուցին եւ
 գաղտնի։

Լըտան հոնիւ ասպարէն արեւն անմոլ կ'աշտնէ։
 Եւ այց ինչպիսի իմ անտառ ընդանց էր մի վնա՛որ
 Թեպտ անեւն, զոր սակայն համարենն հեռաւոր։

էլ 118, 5. Արդիկ մէջ մոռնի՛
 Արարեալ մէջ համբի՛

էլ 138, 25. Քանի քանի անտարեւն խնգամուող որբեւո-
 լաջ ցոյնի խառնեցիք շինքին քա զինն ցօյեղաւ։

⁵ էլ 31, 21. Եւ ցերեկը, ան, ասա՛ւ
 Զուրեմ բնուս Ժամ խաղալ։

էլ 159, 7. Եւ արդ Զայր իմ հառաւորին, լուր պատմի-
 լիք, արեւանայ։

էլ 40, 4, 1. Գորց գիտութիւն հնչոյ պարսկի
 Փռով լընի կնչացս ունի։
 Ցգնա եմ ալ, ու շատ աղտն,
 Մահաւ սրգ գիտնայի գէլի։

⁶ էլ 90, 4, 18. Գուռն կ'ըլլայք ձեր սրտիւր,
 Որ ձեր սրտից կ'ըլլայ սեղէլ,
 (Որ Է—Է ըլլաւ եր հոս)։

էլ 94, 28. Կուգեմ զանի կնանկն ոյս թաղին, ասիւ,
 Բայց թող անմահ մնա նորա միշտապէս։
 (Հա—Է—Է ըլլաւ եր)։

էլ 120, 1. Մըլընք մեր անտար արեւին շողերը
 որ Երեւանի լընայի կանաւ կտնէր։
 (Բայց տաղն է Է—Է—Յ)։

միայն աշակերտաւորի կը հրահրիւրէր: Բաղձարի էր որ շէշուրէն եւ Լեփիւն կամ հայկական կուշուածներն ալ չպահելէն:

Ինչպէս արեւելեան կը տեսնուի, մեր յիշած թերութիւնները կրնան ըստ խմբ. արգարացուիլ այնու՝ որ բաւական ստուգ գրութեան մը մէջ յիշուցան սիւստած տալիսութիւն պատասխտիւններն անշուշտ ներքին են: Մեր մանր կրկնութիւն պատճառ, ինչպէս յիշեցուցինք, միայն այն էր որ հեղինակի իւր ապագայ գրութեանց մէջ քիչ մ'աւելի մտադր ըլլայ: Ապա թէ է ոչ «Առաջին Միմուշը» ըրող հանրապետ գեղեցիկ տաղեր են եւ նշանաւոր իրենց բնականութեամբ: Նաեւ յանգեաւ անբընաւորութիւն առատութիւն ու ճիշտութիւնը դոյզն եւ դիրքին բան չէ. եւ յայտ՝ Ե. Բ. Գոյանեան քառարազայն է: Իւր տաղերուն մէջ ու միայն լիւսհնչին երկապանի ծոխ յոյսգոր առատ են, այլ շատ յաման եռակտի եւ քառակտի ալ: Նշանաւոր են յայտ՝ մասին «Կոյն ու գորտն», «Աշէլին առ թռչնիկ», «Գարուն նաղիկ» եւ այլ տաղեր: Ահաւասիկ քանի մ'որինք:

Ի՞նչ 146. Գառիք՝ կենդանի ծաղկունք արտին.
Խնամտ մարկերու ձայնին կարտին.
Հովիւ խաղալիս լինէ՛ր իմ ճիւղին հարկին քով
Ձաննք սփռիլ լնայ սրբիդով:

Ի՞նչ 153. «Աշէլին առ թռչնիկ» տաղէն, որ խառնայնագ է.
Ուսիր դու զամբան ըզգամ
Շուրջ խոյս տալ ըզգամ
Մանրերէն.

Գոյա զըմալ չէն ձանչէր,
Ցարդ բիրտ լինէ՛ր ձանչէր
Ցանչէր են:

Նման արեւակներ առատ կը գտնենք բոլանդակ գրութեան մէջ: Այս տաղերն շատերն ունին ծշգրիտ բանաստեղծական ներքին արժէք: Այս նկատմամբ «Որբն առ Միսկին», «Սեւ յիշատակներն», «Չեան հատիկն», «Ի մահ շոգեհէ ասանդիկ», «Պապուի Արմին», «Ամանդ», «Իմ Բողբոջը», «Որբ աղաւթ Մոր», «Առ սուրբ գերեզմանաց», «Հառաչք գիշերայ», «Ի բեզ միայն եւ «Ահաւոր մը ոտիկ, Յիսուս իմ» եւ այլք հեղինակին տաղերուն գլուխ-գործոց (chef-d'oeuvre) կրնան համարուիլ: Հեղինակն, ինչպէս իւր երգերէն ակնբեր էր տեսնուի, տիրական նիւթը մէջ աւելի ծաղարար է, յատկութիւն մը որ ընդհանրապէս հայկական մասնագործութեան վայ կը նշմարուի: Ընդհանրապէս ընդունուած առած մըն է Աշգի մը մասնագործութիւնը նայն պատմութեան հայելին է: — Քանի մը խօսք ալ նկատմամբ գրութեան լեզուին խօսին աւելորդ չէ:

Բ. «Առաջին Միմուշը» արեւմտեան գրականութեան լեզուաւ գրուած է: Հեղինակն ընդհանրապէս խօսելով գիտցած է յարգել լեզուին տիրաններն եւ իւր գրութիւնը կրնայի կանոնաւոր տաղաչափական լեզու համարուիլ: Ցաղալափութիւնն ի հարկէ սակաւ ինչ աղատութիւն կը պահանջէ:

Ի՞նչ 38. «Փառաւոր ստեղծ կենաց» տաղը, որ «նմանողաբար» յորինուած է:

Նաեւ յայտ՝ մասին, այսինքն գլխաւորաբար գրաւարի եւ համկորենի նմանութեան մէջ: Բայց յայտ՝ դժուար է հաւատարմաւորութիւնը պահել: Հեղինակն ընդհանրապէս խօսելով՝ միջինը կրցնէ եւ պահել: Բնականապէս չեն պակտիւր նաեւ մերթիւրքին եւ մերթ ծնդիւս ասոր հակառակը շատ արձակ հնչող տաղեր եւ քանի մ'որինք լեզուի անկանոնութիւններ: Բայց ասոր շատ սակաւամիւ են բարեբանտարար:

Հեղինակն իրեն հաստատուն կանոն ուղղագրութեան՝ կը մասնակէ ետքը ձայնաւորով սկսող բառերուն մէջ աղօթագր զարեանելու ասկորութիւն չունի, անոր համար միշտ կը գրէ լեռնաւոր, կոյնի կերէր: Բաղձարի է որ յայտ՝ մասին անտուգի գրութեան մուտք շարուէր, մասնաւոր որ հոս ուղղագրական ըլլալով խորիւր, տաղաչափի մը համար անտարբեր չէ: Սոր հակառակ՝ «Էք բեզ ինչ փոյթ», «Ի խոր», «Ի վեր», են՝ կը գրենք քանի մը տեղ, որոնք եթէ տաղագրական վերապիւն չեն, խառնել են, աւաղինք՝ փառն զի այս տեղ ձայնաւորի կրուտ կամ անկում չկայ, եւ վերջինը որովհետեւ անպէտ է այժմ քանի որ սլոգան գրութեանց մէջ է նախդիրն ուղղատ եւ առանձին գրուելով՝ բառերուն մէջ հանգիւյզը է գրին հետ շփոթելու երկիւղ չկայ, ինչպէս առ նախնիս: Գրաւարի երբեք անձա՛հ գործածութիւն կը յիշեմ հոս՝ «Ըրք յանկարծ սեւ սեւ օրեր երբ հասան», «Բայց ընք յանկարծ խորշակ մահու... սեւ սեւ կետեր զրոյնց վերայ նորա ձակտին», «Պերճ փայլայն երկիւղ փառն միշտ անբուն», «Հիւլէ իմ անպէտ», «Մարգկանց», «Խեղդը եւ նմանները:

Ցաղալափական լեզուի աղատութիւն է որ ոչ միայն գրաբարէն այլ եւ գաւառական բարբառներէն կենայ իրեն ըստ պատշաճի բառեր եւ առութիւններ փոխ անաւու: Մեր հեղինակն ալ անդործ չէ թողուցած այս գանձը, եւ իւր տաղերուն մէջ շատ գեղեցիկ հիւսած է ընտանեկան կենաց լեզուին նշխարներէն ինչ ինչ բան: Սակայն քանի մը տեղ քիչ մ'ալ յառաջ երթալով՝ ոյնպիսի փոխառութիւններ կը նշմարուին, որոնք թերեւս խորթ երեւան գրաւորի մէջ, մասնաւոր այն տեղ որ խօսքին միջարուծիւն կը ծնանի:

Խաղի են «Խաղա՛ր առնել տարաբեր», «Կիտի լեռնը յերկին պեճը», «Զամ մեւա փոփոց» են: Գրաւարի եւ համկորենի անձա՛հ խառնուրդ են հետեւեալք.
«Չէ՛ն յառա՛լ շարափին պատճառ տուաւ», «Քեղոյլ Գորտի» եւ «Եւ չեմ Գորտ» ի՞նչ: Ցոր կամ մասնաւոր Գորտի է համկորեն բառը, ուստի տուտ է աստուծոյ կործակելու բաղադրութիւն են, այսինքն համկորեն բառ մը գրաւար անտանցներով, Ալեքանդր զաւառաբարբառներու բաղադրութիւն է հետեւեալ տուր: (էջ 57.)

Իրեն օրինակ կը յիշեմ հոս քանի մը հայտ:
Ի՞նչ 23. Գաւ. փութալից, զեղ իմ շառնիկ անուն:
Ի՞նչ 26. Գ. կրնա եւ պարկուշտ, այն ունեն զարձիկ արագ:
Ի՞նչ 163. 9. Այն պիւղ մէջ, ներքեւ բնդ...
Ի՞նչ 28. 19. Գորտի ի բառ լեռնի ի բուն:
Ի՞նչ 48. 8. Չարա յերկր է պարտաւ:
Ի՞նչ 64. 21. Ի սփռա ծաղկանք գին — գին:
Ի՞նչ 135. 24. Եւ յանդ Գորտ լոյս կի՛մ առնի:
Այսպիսի են շոյն լեզուի, խառնութիւն, պատմութիւն, լեզուի, լեզուի, լեզուի, լեզուի, լեզուի:

Ծաղիկն էր Սեփակներէ Աստուծոյ
Կա նստած Ունկնդրած Եղբոր ուրախ
Էր զի յամառ Գեղի ի վեր:
Հոս գորարար, արեւմտեան եւ արեւելեան արդի
գրաւոր քաղաքները ձալուած են ի մի, թէեւ
ծաղատարութեամբ:

Նշանաւոր լեզուական նորութիւն մըն ալ
յոյժըղն է: Քառական աստեղ է որ կ'աղաղի հայե-
րէնն յունարէնի կամ անգղիերէնի վրայէն ձեւել:
Անգղիերէնը քերականական սեռ գրեթէ չի ճանչ-
նար սովորական լեզուին մէջ, բայց դերանուանց մէջ
այսպէս չէ: Նոյնը հայերէնի մերձեցնել ուղելով՝
բառական ժամանակ է որ Նէ, Նիքա, եւայլն ձեւերը
կ'ընեն երեւան իբրեւ իգական, իսկ Նա, Նարա, եւն,
կը համարուին իբրեւ արական: Այս հին նորանեւ-
ութեան հետեւած է մեր հեղինակն ալ շատ տեղ,
բայց ոչ իբրեւ հաստատուն կանոնի մը, վասն զի
ընդհանրապէս այս զանազանութիւնը չէ բրած:
Չենք գիտեր որ այսպիսի նորամուտ խորութիւն եամբք
ինչ օգուտ կրնայ տեսնուիլ: Բայց թէ լեզուի մ'ա-
պականելու մեծագէտ կը նպատեն այսպիսիք, այն
ստոյգ է:

«Առաջին Գրմանքի» տպագրութիւնը
շքեղ էջեւ մարուր, զարդարեղով, զարդապատ-
կենեղով եւ վերնազարդով եւ իբր 20 մեծ եւ
փոքր պատկերներով զարդարուած: Բազմաթիւ եր
միայն որ տպագրական սխալներուն առաւել ուշա-
գրութիւն ըլլար: Ի վերջոյ Յ. Թ. Գալսեան, որ
«գառաջինն իշխելով յայտարարէ» կը յայտնայ «նե-
րուցմաւ ակնարկներ եւ իրախուսիչ փոխներդրու-
մանս ընթերցողներէն, կրնայ համարուիլ որ իբր
«Առաջին Գրմանք» ի հայ մատենագրութեան մէջ
աննշանակ եւ «անուշագոյտ» երկ մըն չէ: Ար յու-
սանք որ ուրիշ աւելի կատարելագոյն գրութիւնք
մեր արդէն աղքատ մատենագրութեան զարդ կ'ը-
լան:

Յ. Տ.

ՄԱԿԱՅԻՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԻՆ-ՍԵՐՊԻՍ

ՀԵՂԻՆԱՎ՝ Spiridon Gopcevic

Այս մեծագիտ գերմաներէն մատենան մեր
տպարանէն 1889 Յունիսին ի լոյս ընծայեցաւ:
Գիրքն է մեծ քառանկ 64 թերթ (511 երես)
ուրի 14 սորտակ, 2 կրնապատկեր եւ 51
ղեկագործով պատկերներ: Գործն պարզապէս
իբր շքեղատիպ հրատարակութիւն առնելով՝
իւր հրապուրիչ պատկերներովն զարդարանե-
րու զարդ է, որոնցմէ երեք հատ հեղինակին
զիջողմաւ թողուութեամբն մեր ընթերցողաց
հոս կը ներկայացնենք: Բայց մեղի համար աւելի
մեծ կարեւորութիւն ունի այս մատենան:

Վերջին ժամանակներս՝ մանաւանդ արեւե-
լեան Հայոց կողմանէ գովելի փոյթ մը կը նշմա-
րուի հայաբնակ եւ հայաբնո գաւառաց պլեբայլ
կողմէն քննելու եւ ուսումնասիրելու եւ ասով
այն մուլ խորշերն գիտութեան լուսոյն առջեւ:

պարզեցու: Որչափ գովելի եւ օգտակար, սակայն
նոյնչափ ալ դժուարին գործ է այս, որուն նոյնն
աշխատութեանց ձեռնարկուք մեզմէ աւելի հա-



ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԶԱՐԿԱՅԱՅ ԿԱՄԱՐՈՒ ՍՈՒՆԻ Ն ՍԵՐԱՍԻՔ

մոլուած են: Վասն զի գիտնական ուղեւորու-
թիւններն բաց ի գրամական կարեւոր տեսա-
կէտէն, բազմակողմանի եմութեանց հար-
կաւորութիւն ունին, որպէս զի ի լոյս ընծայուած
երկասիրութիւնն չըլլայ պարզապէս «նկարա-
գրական» վիպական ուղեւորութիւն» մը, այլ
նաեւ ուսումնական յարգ ունենայ:

Այս է ահա վերջիշեալ գրքին վախճան:
Հեղինակն՝ որ ծանօթ է արդէն եւրոպական
գիտնաց իւր 12 սոյնպիսի երկասիրութիւններով,
իւր գիրքն երկու մասանց բաժնած է: Ա. բաժ-
նին մէջ (30 գլուխ) կը խօսի իւր Ժամապարհոր-
դութեան վրայ ընդհանրապէս: Գիտնական խու-
ղարկութեանց նիւթ կ'ընէ իւր անցած քաղաք-
ներուն ծագումն, հին պատմական նշանակու-
թիւնն եւ արդի վիճակն. խօսիլ եւ անաշուտ կը
քննադատէ նախորդ պոչեղուաց սխալ կամ ու-
ղիւ կարծիքներն:

Իսկ Բ. բաժնին մէջ (20 գլուխ) կը քննէ
ի մասնաւոր Մակեդոնիոյ քաղաքներուն եւ գիւ-
ղերուն գիրքն, ժողովրդական ձեւն, կենցաղա-
վարութիւնն, բարքն, լեզուն եւ ժողովրդական
երգերն: Մեծ արժեք ունի հմուտ հեղինակին